

պուլեցան ուրիշ աւելի ընդարձակ ծով մը փնտռել ու տարածուիլ: 1781-ին ա. մառան վերջերը կողմնակալութիւնը քր ըրնկաներու անհամար բազմութիւն մը երեցաւ որ կարծես թէ ալե. ծովի ջուրին մէջ կենդանի լեռ մը կ'երեւար: Ծովեզերքը այնչափ լեցուած էր որ կարելի էր ձեռքով բռնել: 1774 սեպտեմբերի 5-ին Սկովտիոյ եզերքը այնչափ շատցեր էին որ քանի մը նաւակ մէկ մէկ ցանցով 50,000 ծովային ըրնկա որսացին. ինչ ընենին չէին գիտեր, մէկ շիշ գիհի գինւոյ 10,000 հատը տուին: Ովկիանու այլ և այլ կողմերն ալ ծովային ըրնկայի գրեթէ այսչափ բազմութիւն կը տեսնուի: Տիէբցի ձկնորս մը քաղերին նաւահանգստէն նաւակով դէպ ի լայնութեանը 4 մղոն հեռանալով ծովային ըրնկաներու հանդիպեցաւ և այնչափ սոսկալի բազմութիւն էին որ ալ կը վիտային. նոյն գիշերը 280,000 ձուկ բռնեց, և կը հաստատէ որ այնչափ մ'ալ ծով նետած ըլլայ: Ֆէքամբի ձկնորս մը գիշերուան մը մէջ ասոնցմէ այնչափ բռնեց որ՝ ստիպուեցաւ ուռկանէն մաս մը կտրել բռնելուն ալ չպատուելու համար, և կ'ըսէ որ իր ցանցին մէջ 800,000 ըրնկա բռնուած էին: Պուլոների մէջ երբեմն կը հանդիպի որ նաւակները օրը երեք անգամ կ'երթան և երեք անգամ ալ ի դարձին լեցուն կու գան:

Ծովային ըրնկային նորանշան արգասաւորութեանը վրայ խօսելէն ետքը ասիկէ կ'ըլլայ քանի մը բառ ալ բնութեան իրեն տուած թշնամիներուն վրայ զուրցել: Նախ և առաջ պէտք է դասել կէտերը, որ վանոնք կատաղաբար կը հալածեն: Բրնկաները այս վիթխարի կենդանիներուն հալածանքէն փախչելու համար ծովեզերք կը թափին, խորշերու և ծոցերու մէջ ապաստանարան կը փնտռեն ուր կէտերը չեն համարձակիր մտնել. այսպիսի պարագաներ ըրնկայի որսը աւելի կը դիւրացնեն: Անոր համար արգելուած է նաև Նորվեկիոյ կողմերը ըրնկայի որսորդութեան ժամանակ այս վիթխարի կենդանիներէն

սպաննել: Կէտերէն ետքը պէտք է շարել ծովու հորթերը, անոնցմէ ալ ետքը ձկնորու բազմութիւն մը ինչպէս պալները (squal), թառափները (esturgeon), կատերը (gade), լոսզիները (saumon), ու թագաւոր ըրնկայից (chimère arctique) ըսուած ձուկերը: Ասոնց մէջէն մասնաւորապէս պալները բազմութիւ խումբերով միացած ծովուն խորերը կ'իջնան, ուր ըրնկաները կը սիրեն կենալ, և երբեմն այնչափ բազմութիւ կ'ըլլան որ շատ ձկնորսներ ձգած գացած են, որպէս զի ցանցերնին այս ձկնորսն չփարատին: Ծովային թռչուններն ալ բաւական շատ որս կ'ընեն ըրնկաներէն իրենց ճարակին համար: Այս թռչուններուն անյազուլութիւնը այնչափ շատ է որ մինչև ձկնորսաց նաւակներուն վրայ կը թափին ու կերպով մը ձեռքերնէն ձուկ կ'ուզեն առնուլ: Բայց մարդն է՝ ամենէն ճարտարն հնարագիտութեամբ՝ ամենասոսկալի թշնամին ըրնկայի: Ահա այսպէս բնութիւնը հաւասարակշիռ կը պահէ հակադարձ զօրութիւնը. ամեն օրուան որսերը՝ տարուան մը արգասաւորութեանը հետ կը հաւասարի:

ՀԵՏԱՔՐԻՐԱԿԱՆՔ

Նկարագիր պարսկային գանդ. — Պարսից տուններն, կ'ըսէ, Ռուսիանի մը փակ կամ գաւթներ ունին, որոնց իւրաքանչիւրին մէջտեղը պիտի ըլլայ աւազան մը, անկիւններն ալ պզտի պարտէզներ: Փակին երեք կողմը իրարմէ ազատ սենեակներ կ'ըլլան, չորրորդ կողմն ալ ունի մեծ սրահ որ դուռը կը կոչուի և հիւրընկալութեան սենեակները: Մեծամեծաց տուններուն մէջ շատ սրահներ կան այցելուաց համար, որոնք տանը արտաքին յարկերն կը սեպուին և պիտուի կ'ըսուին: Ներքին յարկերն (էնթրաան) են, կանանոցն ալ (հարէմ): Մեծամեծաց տուններուն մէջ կան մեծ փակ մը, ախոռ մը, բաղնիք մը, և այլն: Եւրոպացի մը չի կրնար երեւակայել Պարսից մեծերուն տանը շուշլուութիւնը. և անոնց պէտք եղած ծառայից բազմութիւնը:

Դուռը ըսուածն ընդարձակ և երկայնաձև կ'ըլլայ, որուն երկայն կողմերը գաւթներուն կը նաշին, և ուղղահայեաց փողաձև փորուածոց մէջ շարժուն պատուհաններ ունին, որոնց գունաւոր պզտիկ ապակիները գեղեցիկ տեսարաններ կ'ընծայեն: Դուռը երկու գասիկոն բաժնած է. յաջ

և ահա եւ. ներքնայարկին վրայ պղտիկ երկու սե. նեակներ կան, երկուք ալ անոնց վրայ, ուր կրնայ տէրը առանձնանալ երբոր առանձնական գործոց պարապել ուզէ. միւս յարկերը մէկ դստիկոն միայն ունին և ընդհանրապէս գետնէն շատ բարձր չեն, մինչդեռ դաւարը գետնայարկին (գերդէմին) վրայ կը բարձրանայ, ուր կողմնակի և ուղղորդ ու անյարմար սանդուղներով կ'ելլըցուի: Քանի որ օգը բարեխառն կամ տաք է՝ դաւարին պատուհանները բոլոր կը բանան՝ և երկու կողմէն ծաղկոնց անուշահոտութիւնը և շատրուանաց զովութիւնը կը վայելեն: Ասկից աւելի պատշաճ բնակութիւն մը անկարելի է երեւակայելը՝ այնպիսի չոր և տաք կլիմայի մը. իսկ տաք եղած ատեն գետնայարկին մէջ կը քաշուին որ ընտիր ճաշակով և զարդարուն աղիւսներով զարդարուած է և կը հովահարուի բարձր ծխաններով, որք պապէն ինչ կը կոչուին, այսինքն հովաբեր:

Գարով հիմա իշխանազանց և թագաւորաց պալատներուն, ասոնք ալ նոյն ձևն ունին, միայն թէ գաւիթները աւելի մեծ են, աւազանները և պարտէզները աւելի շատ, և դաւարը առանձնական հանգամանքներ ունի որք Պարսից ընտանեկան ճարտարապետութեան սկզբունքն եղած են. հոս պատուհան չկայ, անոր տեղ ձեղունը երկու կողմէն երկերկուս սեանց վրայ կեցած է, որով կողմերը բոլորովին բաց են: Մեծ առագաստ, զոր ու զածնուն պէս կրնան բարձրացնել կամ իջեցընել և կամ գրտուանց վրանի մը պէս կանգնել՝ որ կը պատէ դաւարին երկայն կողմերը: Անշուշտ ասիկայ պիտի ըլլայ առաջին տեսակ շինութիւնը զոր հնարած են վրանաբնակ ժողովուրդք. որչափ որ մէկը մանրամասն քննէ այս շէնքս՝ այնչափ աւելի կը համոզուի այս բանին:

Նաւարդ-Թիւն Յոնափառի. — Յունաստանի կրդ զիններուն գրեթէ բոլոր բնակիչքը, ցամաքին ալ ծովափնեայ բնակչաց մեծ մասն նաւարկութեան կը պարապին:

1821ին Յունաստան ընդ ամենը 440 նաւ ունէր, 61,450 տակառաչափ կշռով: Ասոնցմէ լաւագոյնները ազատութեան պատերազմին ատեն ջնջուեցան, և Յունաստան ստիպուեցաւ նորէն նաւախուժ մը կազմել. 1859 ին ունէր 4000 նաւ, 274,560 տակառաչափով, և 24,000 նաւաստի. իսկ 1866ին նաւերն էին 5,156 նաւ, 297,424 տակառաչափ, 25,000 նաւաստի:

Երեւոթ-Թիւն ի Փալէֆոռի. — Փալէֆոռ նիայի երկրին հարստութեանը գաղափար մը կըրնայ տալ այս բանս, որ մօտերս տեսնուեցաւ Սան-Տիէկոյի վաճառանոցին մէջ, ուր գետնախնձորին ամեն մէկ հատն 3 կամ 4 լիպրէ կշռեցին, և որ առանց ուղղման չորս ամսէն պակաս միջոցի մէջ հասան այս անսովոր մեծութեան աստիճանին:

— Պոմպէի մէջ նոր գտնուեցան երեք պեան չելի անկողիններ ռոմագախառն պղնձէ. ասոնք արգի ժամանակիս ամենէն աւելի կատարեալ և ամենէն աւելի պրանչելներն են որ կը գտնուին հիմա պոմպէական մեծ հաւաքման մէջ:

— Ճէֆր-Թիւն օրագրին հեռագրաւորը կը հաստատէ որ 1869ին յունուար ամսոյն մէջ կորուսեալ նաւերուն թիւը 230ի կը հանուի. որոնցմէ 123ը անգղիական են, 28ը ամերիկեան, 18ը դաղղիական, 12ը հիւսիսային Գերմանիոյ, 7ը հունտական, 6ը նորվեգեան և 36ը զանազան ազգաց: 1868ին այս ամսոյն համապատասխանող ամբողջութիւնն էր 410:

— Կը լսենք որ յԱլքէրի հունձքը շատ աղէկ եղեր են. բայց Կոստանդինայէն կը գրեն որ նորէն մարախներէն վախ կայ զանոնք ապականելու: Գտած են շատ կողմերու մէջ մեծ բազմութիւն մը իրենց հաւկթացը որ գետին ծածկեր էին: Տէրութիւնը ջանաց ամենայն կերպով ջնջելու զասոնք խոստանալով 500 ֆանսի վարձք 100 հազարախրամին: Տեղացիք իրենց ջորիները այս կենդանեաց հաւկթներուն տուպակներով բռնաւորեալ կու գան բազմութեամբ:

— Ամերիկեան օրագրիները կ'իմացնեն եղած բազմութիւ գետնաշարժները. յունուարի 29ին Ս. Ֆրանչիսկոսի շարժմունքները եղան. նոյն ժամանակ սոսկալի փոթորիկ մը շատ քնասներ ըրաւ նաւահանգստին մէջ խարխիս ձգած նաւերուն վրայ: Յունուարի 15ին նոյն կերպով գետնաշարժ մը եղաւ ի Հավվաի:

— Կոլիա օրագրին մէջ կը կարգանք որ, Կուրի և Արագուի գետախառնուքներէն 300 կանգնաչափ հեռաւորութեամբ Կուրի եզերացը վրայ վերջի հետազոտութեանց ատեն հին քաղաքի մը մնացորդ գտնուեցաւ: Տներուն գագաթը գրեթէ 5 մեզր երկայնութեամբ հողու խաւով մը ծածկուած է: Այս քաղաքիս կործանումը երկու հազար տարուան կը հանեն: Կուր գետին տակը գետնափոր ճամբայ մը գտած են: Հետազոտութեանս ծառայող գործաւորները ստակի և հողէ ամաններու մեծ գումար մը հաւաքեր են:

— Մարտ ամսոյս 1ին ի Բէշթ-Պուտա ալիւրի աղօրիքի մը ճայթիւն եղեր է, աշխատաւորաց մէկը ճրագով ներս մանելով ընդգէմ կանոնին. ալիւրի փողին՝ որ բոլոր օգը կը բռնէր՝ ամենայն սաստկութեամբ բռնկեր ճաթեր է և գործարանին մէկ մասը կործաներ է. շատ նիւթական քնասներէ զատ՝ նաև աշխատաւորներէն շատերն ալ վերաւորուեր են: